

Sorumluluk Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması*

Ali GÖKALP¹

¹Uşak Üniversitesi; Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi, Türkiye, gokalpali_1984@hotmail.com

Özet

Kesitsel tarama yönteminin kullanıldığı bu araştırmada, ortaokul kademesine dönük geçerli, güvenilir ve kullanışlı bir sorumluluk ölçeği geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim-öğretim yılı Uşak ilinde öğrenimlerine devam eden, seçkisiz örnekleme yoluyla seçilmiş ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan 728 ortaokul 8.sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Ölçekteki maddeler 4'lü likert tipte olup "Bana hiç uygun değil=1, Bana biraz uygun=2, Bana oldukça uygun=3, Bana tamamen uygun=4" olacak şekilde puanlanmıştır. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek sorumluluğu ifade etmektedir. Verilerin analizinde SPSS v.22 ve AMOS v.24 paket programları kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğine Cronbach's alfa ile bakılmış ve bu değer .82 olarak bulunmuştur. Ayrıca AVE .040 ve CR değeri ise 0,628 olarak hesaplanmıştır. Model uyum değerleri ise mükemmel ölçütler arasında olan 7 maddelik tek faktörlü yapıya sahip geçerli ve güvenilir ortaokul kademesine dönük bir sorumluluk ölçeği elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk, Ölçek Geliştirme, Ortaokul Düzeyi.

Responsibility Scale: Validity and Reliability Study

Abstract

In this study, in which cross-sectional survey method was used, it was aimed to develop a valid, reliable, and useful responsibility scale for the secondary school level. The study group of the study consisted of 728 grade 8 students selected by using random sampling method, who continue their education in Uşak for the 2020-2021 academic year. The items in the scale were scored as "Does not suit me at all = 1, Somewhat suitable for me = 2, Very suitable for me = 3, Fully suitable for me = 4" There is no reverse item in the scale. In addition, a student who gets 1 point from any question in the scale has a low responsibility value, while a student who scores 4 points has a high meaning. SPSS v.22 and AMOS v.24 package programs were used in the analysis of the data. As a result of the analysis, Cronbach's alpha value is .82; The AVE value was calculated as .040 and the CR value as 0.628. On the other hand, a valid and reliable secondary school level responsibility scale with a single factor structure consisting of 7 items, which is among the perfect criteria, was obtained.

Keywords: Responsibility, Scale Development, Secondary School Level

1 Giriş

Sorumluluk, bireylere kazandırılmak istenen değerler içinde önemini her geçen gün daha da artıran bir değerdir (Selanik-Ay ve Dal, 2014). Kimi kaynakların ise sorumluluğu bir değer olmakla birlikte sosyal norm, tutum, karakter ve kişilik olarak ele aldığına değinilmektedir (Golzar, 2006). Sorumluluk, Türk Dil Kurumu sözlüğünde kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2020). Yavuzer'e (1988) göre sorumluluk erken çocukluk dönemlerinden başlayarak çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesidir (akt. Aladağ, 2009, s. 37). Ayrıca sorumluluğun değer yüklü bir terim olduğu ve sorumlu davranmanın kişinin durum ve koşullar hakkındaki algısına göre yapıldığı, sorumlu kişi de sorumluluklarını üstlenebilir (Chamberlin ve Chambers, 1994). Daha geniş bir ifadeyle sorumlu kişi öz değerinin farkında olan, benlik kavramı gelişmiş duygu, düşünceleri ve eylemlerinden sadece kendini sorumlu tutan, vazifesini yerine getirebilen getirmediğinde ise hesabını verebilen, kendi ve başka kişilere saygılı olan bireydir (Cüceloğlu, 2002; Özen, 2001, Yalom, 2001).

"Peki sorumluluğun kaynağı nedir?" sorulduğunda ise buna ilişkin pek çok yanıt alındığı görülmektedir. Ahlak felsefesi filozoflardan kimisi sorumluluğun kaynağını duygulara bazıları ise akla, bağımsızlığa cemiyete ve cemiyetin değerlerine dayandığı ifade edilmektedir (Sezer, 2008). Benzer şekilde Güngör'e (1995) göre sorumluluk tamamıyla sosyal bir kavram olup kaynağını cemiyete yani toplum ve çevreye dayanmaktadır. Lakin sorumluluğu yalnız akılla kavrandığını dile getirmek konuyu daraltmak olacağına (Çamdibi, 1989), sorumlulukta sezgi ve acıma, pişmanlık gibi duygusal etmenlerin de rol oynadığına değinilmiştir (Tozlu, 1991).

Bunlara ek olarak sorumluluğun temel kaynağını içsel kontrolün teşkil ettiği belirtilmektedir (Öner, 1987). Yani yıkıcı duygu ve dürtüleri etkili bir şekilde yönetme (Goleman 1988) olarak tanımlanan öz denetiminin sorumluluk üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü okullarda öğrencilerin sorumluluk almalarına yardımcı olacak 14 yaklaşım içerisinde oto kontrol ve içsel

*Bu çalışma, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde hazırlanmakta olan "Ortaokul Öğrencilerinin Empati Becerileri İle Sahip Oldukları Kök Değerler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Bir Yapısal Eşitlik Modellemesi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

konuşmanın da yer aldığı görülmektedir (Duke ve Jones, 1985). Daha da ötesi içsel konuşmanın dürtüleri kontrol altına almaya ve hedeflere yönelmekle birlikte gelişim psikologlarından Vygotsky (1962) içsel sesin esasen öz düzenleyici olduğu ve eylemleri denetlemeye yardım ettiğini iddia etmektedir (Duyan, Gülden ve Gelbal, 2012). Glasser'in (2002) ilköğretim öğrencilerinin sorumluluk düzeylerini artırmaya dönük araştırmasında aynı zamanda içten denetimlerini de artırmaya dönük programlar düzenlediği ve nihayetinde içten denetim ile sorumluluğun pozitif yönde artış gösterdiğini rapor etmiştir. Bu sonuçla paralel başka çalışmalar da mevcuttur (Bradley ve Caldwell, 1979; Golzar, 2006, Özen, Gülaçtı ve Çaklı, 2002). Denetim odağı ile sorumluluk arasında ilişkiyi konu alan araştırmalarda da içten denetimli bireylerin kötü, rahatsız edici koşulları değiştirme ve yaşamlarına ilişkin sorumluluk alma girişimlerinin daha yatkın oldukları belirtilmektedir (Golzar, 2006).

Görüldüğü üzere sorumluluğun kaynağını hem çevresel hem de içsel süreçler oluşturmuş olması dolayısıyla sorumluluğun bireysel ve sosyal olmak üzere iki boyutu olduğundan söz edilebilir. Zira unutulmamalıdır ki sosyal sorumluluk sahibi olabilmek adına bireysel sorumluluk duygusunun geliştirilmesine öncelik verilmelidir (Filiz ve Demirhan, 2015). Öğretilebilir bir davranış olan sorumluluğun (Ellenburg, 2001; Rudlow, 2001) geliştirilmesi doğrultusunda programların düzenlendiği görülmektedir (Bluestien ve Glasser, 2005; Hellison, 2011). Türkiye'de de değer öğretiminde önemli misyona sahip sosyal bilgiler dersi öğretim programında sorumluluğun kazandırılması gereken değerler içerisinde yer aldığı daha da ötesi sorumluluğun bir kök değer olarak belirlenip tüm öğretim programlarında ortak öğretilmesinin amaçlandığını söylemek isabetli olacaktır (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2017, 2018).

Sorumluluğun öğretiminin yanında ölçülmesi konusunda birtakım çalışmalar da vardır. Yurtiçi literatürde sorumluluk ile ilişkili rastlanan ölçek çalışmaları ve bunların yapılarına dair bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Yurtiçi Literatürde Rastlanan Sorumluluk Ölçekleri ve Yapıları

Numara	Geliştiren/Uyarlayan	Düzy	Cronbach's alfa	Madde Sayısı	Boyut	Derecelendirme Tipi
1	Golzar (2006)	Ortaokul	.83	24	Tek	4'lü likert
2	Eraslan (2011)	Üniversite	.86	28	Tek	5'li likert
3	Özen (2013)	12 yaş ve üzeri	.78	20	4	5'li likert
4	Yontar (2013)	Ortaokul	.95	29	Tek	4'lü likert
5	Kaya ve Doğan (2014)	Lise	.85	13	4	4'lü likert
6	Asar (2017)	Üniversite		23	5	5'li likert
7	Eryılmaz ve Deveci (2019)	Ortaokul	.82	17	4	4'lü likert
8	Doğan (2015)	Üniversite	.63	10	Tek	-
9	Filiz ve Demirhan (2015)	Ortaokul	.92	13	Tek	6'lı likert
10	Filiz ve Demirhan, (2018)	Lise	.82	14	2	4'lü likert
11	Yaşaroğlu, Kaya ve Bozkurt (2018)	Üniversite	.62	11	3	-

Tablo 1 incelendiğinde farklı düzey, güvenilirlik katsayısı, madde sayısı boyut ve derecelendirme tipine sahip 11 sorumluluk ölçeği çalışması olduğu görülmektedir. Ortaokul düzeyinde 4 ölçeğin olduğu ve bunlar içerisinde 3, 7 ve 9 numaralı ölçekler dışında diğerlerinin boyut ve likert sayısını bakımından benzer olduğu söylenebilir. Lise düzeyindeki çalışmaların likert sayıları eşit, madde sayıları görece birbirine yakın ama boyutları bakımından farklılık göstermektedir. Üniversite düzeyindeki çalışmaların ise likert sayıları aynı boyut ve madde sayıları açısından birbirinden ayrılmaktadır. Ayrıca 8, 9, 10 ve 11 numaralı ölçeklerin Türkçe uyarlama çalışması olduğu tespit edilmekle birlikte iki tanesinin derecelendirme tipi hakkında bilgiye ulaşılamadığını söylemek yerinde olacaktır. Bunların yanında tüm ölçeklerin Cronbach's alfa değer katsayılarının >.60 üstünde olması dolayısıyla güvenilir olduklarını söylemek mümkündür (George ve Mallery, 2010).

Ayrıca ortaokul düzeyinde geliştirilen ölçekler genelde bireysel-sosyal ile sosyal sorumluluk ve sorumluluk tutum duygusu üzerine odaklanmakla birlikte Tablo 1'de görüleceği üzere madde sayıları 13 ve üzerindedir. Buradan hareketle, bu araştırmada sorumlu bir bireyin temel özelliklerini makul düzeyde madde ile yordaması düşünülen ortaokul kademesine yönelik geçerli, güvenilir ve kullanışlı bir ölçme aracının geliştirilmesi amaçlanmıştır. İlgili literatüre de bu yönde katkı sunması düşünülmüştür.

2 Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, ölçek geliştirme süreci ve verilerin analizlerine değinilmiştir.

2.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, tarama modelleri içerisinde yer alan kesitsel tarama modeliyle yapılandırılmıştır. Kesitsel araştırmalarda ise bütün veriler belli bir zamanda ve bir defada toplanmaktadır (Durna, 2016, s. 184).

2.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim-öğretim yılı Uşak ilinde öğrenimlerine devam eden ve seçkisiz örnekleme yoluyla seçilmiş, Tablo 2'de demografik özellikleri sunulan gönüllü 728 ortaokul 8. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır.

Tablo 2. Çalışma Grubuna İlişkin Demografik Bilgiler

Değişken	Kategori	Frekans	Yüzdeler
Cinsiyet	1.Erkek	370	50.8
	2.Kız	358	49.2
	Toplam	728	100
Aile Yapısı	1.Çekirdek	548	75.3
	2.Geniş	180	24.7
	Toplam	728	100
Anne Eğitim Durumu	1.Okuryazar değil	24	3.3
	2.İlkokul	250	34.3
	3.Ortaokul	256	35.2
	4.Lise	156	21.4
	5.Üniversite	42	5.8
	Toplam	728	100
Baba Eğitim Durumu	1.Okuryazar değil	18	2.5
	2.İlkokul	178	24.5
	3.Ortaokul	234	32.1
	4.Lise	230	31.6
	5.Üniversite	68	9.3
	Toplam	728	100
Aile Gelir Durumu	1.0-2499tl	268	36.8
	2.2500-5499tl	338	46.4
	3.5500-7800tl	62	8.5
	4.7850tl ve üzeri	60	8.2
	Toplam	728	100

Tablo 2’de görüleceği üzere egemenliğin çekirdek aile yapısında; erkek ve kız öğrencilerin ise birbirlerine yakın sayıda olduğu görülmektedir. Anne-baba eğitim durumları açısından lise ve ilkokul kategorilerinde belirgin fark olmasına karşın diğerlerinin birbirine görece yakın sayıda olduğu söylenebilir. Ayrıca çalışma grubundaki öğrenci ailelerinin az bir bölümünün orta ve üst gelire sahip olduğunu söylemek isabetli olacaktır.

2.3 Ölçek Geliştirme Süreci

Etik kurul ile araştırma uygulama izni alındıktan sonra sorumluluk ölçeği geliştirmek adına öncelikle alana ilişkin teorik ve kuramsal bilgiler edinilmiştir. Ardından ilgili literatür (Asar, 2017; Eraslan, 2011, Eryılmaz ve Devenci, 2019, Golzar, 2006, Gömleksiz ve Cüro, 2011, Kaya ve Doğan, 2014, Özen, 2013, Yaşaroğlu, Kaya ve Bozkurt, 2018, Yontar, 2013) taranmıştır. Bunlar içerisinde Yontar’ın (2013) ölçeğinden –kendisinden izin alındıktan sonra- alınan 2 madde ile araştırmacı tarafından üretilen maddeler harmanlanarak 15 maddelik soru havuzu oluşturulmuştur. Ölçekteki maddeler için “Bana hiç uygun değil”, “Bana biraz uygun”, “Bana oldukça uygun”, “Bana tamamen uygun” 4’lü likert tipi dereceleme kullanılmıştır.

İlk olarak ölçek 3 farklı alan uzmanı tarafından değerlendirilmiştir. İncelemeler sonucunda uzmanların hemfikir olduğu 6 madde çıkartılıp ölçeğin görünüş ve kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Ardından ölçeğin dil, anlatım, imla ve yazım hataları alan uzmanı tarafından düzeltilmiştir. Ölçekteki maddeler “Bana hiç uygun değil=1, Bana biraz uygun=2, Bana oldukça uygun=3, Bana tamamen uygun=4” olacak şekilde puanlanmıştır. Ölçekteki herhangi bir maddeden 1 puan alınması sorumluluk değerinin düşük; 4 puan alınması ise bu değer yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca ölçekte ters bir madde yoktur. Ölçeğin son kontrolleri yapılmasından sonra 9 maddelik taslak ölçek 728 ortaokul 8.sınıf öğrencisine uygulanmıştır.

Ölçeğin geçerliliğini hesaplamak için toplam 728 kişiden elde edilen veriler iki eş parçaya bölünmüştür. Açımlayıcı faktör analizi için 364 kişiden elde edilen veri kullanılırken, benzer şekilde doğrulayıcı faktör analizi için de toplanan verilerin diğer yarısı (364 kişi) kullanılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde kullanılan veri seti üzerinden ölçeğin Cronbach’s alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Doğrulayıcı faktör analizinden sonra ise ölçeğin benzeşme geçerliliğine ilişkin değerlerine bakılmıştır. Analiz işlemleri için SPSS v.22 ve AMOS v.24 paket programları kullanılmıştır.

3 Bulgular

Geliştirilmek istenen sorumluluk ölçeğine ilişkin bulgular “Açımlayıcı Faktör Analizi, Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Benzeşme Geçerliliği Sonuçları” olmak üzere üç ayrı alt başlıkta sunulmuştur.

3.1 Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Geliştirilmek istenen sorumluluk ölçeğinin yapı geçerliliğini sınamak için açımlayıcı faktör analizi tekniklerinden olan temel bileşenler analizi yapılmıştır. Temel bileşenler analizi, verileri gruplandırıp azaltma ve en az ölçme işlemiyle en çok doğru bilgi elde etmek amacıyla yapılır (Can, 2017). Başlangıç olarak verilerin faktör analizine uygun olup olmadığını görebilmek için Kaiser Meyer Olkin (KMO) örneklem yeterliği katsayısına ile Barlett Küresellik testi anlamlılık değerine bakılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, Kaiser Meyer Olkin (KMO) örneklem yeterliği katsayısı .878 bulunmuştur. Field’e (2009) göre, KMO değerinin .50’den büyük çıkması ölçeği oluşturan değişkenlerin birbirlerini tahmin edebileceği anlamına gelir. Diğer taraftan hesaplanan Barlett Küresellik testi

değeri de anlamlı çıkmıştır ($\chi^2= 678,419$, $sd= 21$; $p<.01$). Ulaşılan bu değerler örneklemden elde edilen verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir. Buradan hareketle temel bileşenler analizi yapılarak Faktör yükleri .30'un altında olan maddelerle birden fazla faktöre yük veren ve faktör yükleri arasında .10'dan az olan 2 madde atılmıştır. Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk (2010) birden fazla faktöre yük veren maddelerin atılmasını önermektedir. Yapılan analize ilişkin sonuçları Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Sorumluluk Ölçeğinin Faktör Sayısını Gösteren Yamaç Birikinti Grafiği

Şekil 1 incelendiğinde, özdeğeri 1'in üstünde olan tek faktör olduğu görülmektedir. Buradan hareketle ölçeğin tek faktörden oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacılara göre, grafikte görülen ani düşüşler ölçekte bulunan faktör sayısını göstermektedir (De Vaus, 2002; Field, 2009). Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi sonucunda tek faktörlü yapının özdeğeri ve varyansı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Sorumluluk Ölçeğinin Faktör Yapısının Gösterilmesi

Faktörler	Faktör Özdeğeri	Varyans Yüzdesi (%)	Toplam Varyans Yüzdesi (%)
Sorumluluk	3.36	48.035	48.035

Tablo 3'te yer alan değerler incelendiğinde, tek faktörden meydana gelen sorumluluk ölçeğinin toplam varyansın %48.035'ini açıklamıştır. Büyüköztürk'e (2005) göre tek faktörlü ölçeklerde varyans değerinin %30 ve üzerini açıklamış olması yeterlidir. Buradan hareketle varyans yüzdesinin gayet yeterli olduğu söylenebilir. Sorumluluk ölçeğini oluşturan maddelerinin faktör yükleri ise Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Sorumluluk Ölçeği Maddelerinin Faktör Yüklerinin Gösterilmesi

Maddeler	Faktör Yükü	Ortak Varyansa Katkı
M3 Sorumluluklarımı yerine getiremediğimde ortaya çıkacak olan sonuçlara katlanırım.	.785	.616
M9 Sorumluluklarımı yerine getirebilmek adına önüme çıkan engelleri aşmak için gayret ederim.	.723	.523
M5 Yapmakla yükümlü olduğumu düşündüğüm görevleri birilerinin hatırlatmasına ihtiyaç duymadan yaparım.	.684	.468
M1 Aile içinde ve toplumsal yaşamda sorumlulukların paylaşılması gerekir.	.681	.463
M7 Yapmayı söz verdiğim bir şeyi mutlaka yaparım.	.670	.449
M8 Bir insanın sorumluluklarını yerine getirmesi benim için önemlidir.	.667	.445
M4 Hastalanıp okula gidemediğimde verilen ödevleri arkadaşlarıma mutlaka sorarım.	.631	.399

Tablo 4'e göre, ölçek maddelerinin faktör yükleri .63 ile .78 arasında değiştiği görülmektedir. Hesaplanan faktör yük değerlerinin Büyüköztürk'e (2005) göre, iyi olarak kabul edilen .45'in üzerinde olması kriterini sağlamaktadır. Ölçeğin son haliyle güvenilirliğini tespit edebilmek için Cronbach's alfa değeri hesaplanarak .82 bulunmuştur.

3.2 Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

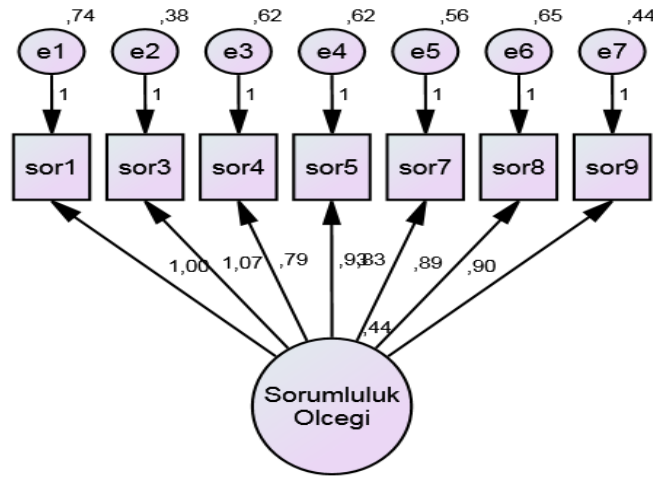
Ortaya çıkan modelin uyumluluğu doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile test edilmiştir. Modellerin verilerle uyumlu olup olmadığının bilinmesine ilişkin olarak; genel uyum indeksi (GFI), ki-kare uyum testi (χ^2), karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI), düzeltilmiş iyilik uyum indeksi (AGFI), normlandırılmamış uyum indeksi (NNFI - TLI), yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA), artırmalı uyum indeksi (IFI) ve standartlaştırılmış hata kareleri ortalamasının karekökü (SRMR) değerlerine bakılması önerilmektedir (Kline, 2011; Schumacker ve Lomax, 2010; Şimşek, 2007). Bu uyum indekslerinin ölçüt değerleri ise Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Uyum İndeks Ölçüt Değerleri*

Uyum İndeksleri	Mükemmel uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 < \chi^2/sd \leq 5$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 < RMSEA \leq .08$
IFI	$0.95 \leq IFI < 1.00$	$0.90 \leq IFI < 0.95$
TLI	$0.95 \leq TLI < 1.00$	$0.90 \leq TLI < 0.95$
CFI	$0.95 \leq CFI < 1.00$	$0.90 \leq CFI < 0.95$
GFI	$0.95 \leq GFI < 1.00$	$0.80 \leq GFI < 0.95$
AGFI	$0.95 \leq AGFI < 1.00$	$0.80 \leq AGFI < 0.95$
SRMR	< 0.05	$0.05 < SRMR < 0.08$

Not: *Arbuckle, 1995-2008; Byrne, 2016, Çapık, 2014, Kline, 2011 Schumacker ve Lomax, 2010, Şimşek, 2007

Yapılan analiz sonucunda hesaplanan uyum indekslerinin $\chi^2 = 18.149$, $sd=14$, $p>.05$, $\chi^2/sd= 1.296$, $RMSEA=.029$, $IFI=.994$, $TLI=.991$, $CFI=.994$, $GFI=.987$, $AGFI=.973$ ve $SRMR=.026$ değerlere sahip olması; Tablo 5'e göre ölçeğin mükemmel uyum değer ölçütleri arasında olduğunu gösterir. Modelin parametrelere ilişkin regresyon katsayı değerleri ise Şekil 2'de verilmiştir.

Şekil 2. Sorumluluk Ölçeğinin Regresyon Katsayı Değerlerin Gösterimi

3.3 Benzeşme Geçerliliği Sonuçları

Ölçeğin benzeşme geçerliliğini görebilmek adına açıklanan ortalama varyans (AVE) değerleri ile birleşik güvenilirlik değeri (CR) hesaplanmıştır. Yapılan hesaplama sonucunda ölçeğin AVE değeri .040; CR değeri ise .628 olarak saptanmıştır. AVE ve CR değerinin hangi ölçüt değerleri arasında olması gerektiğine ilişkin farklı görüşler mevcuttur. AVE değerinin .40'ın üstünde olması ve CR değerinin de .70'in üzerinde olması benzeşme geçerliliğinin olduğunu gösterir (Psaila ve Roland, 2007). Lakin Fornell ve Larcker (1981), AVE'nin .05'ten küçük olması ancak CR değerinin .06'dan yüksek olması durumunda, yapının benzeşme geçerliliği için yeterli olduğunu ileri sürmektedir. Buradan hareketle sorumluluk ölçeğinin benzeşme geçerliliği değerlerinin yeterli olduğu söylenebilir.

4 Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma ile ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değerlerini yordayan bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Ölçeğin maddelerinin yazım sürecinde ilgili literatürden faydalanılmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde Yontar'ın (2013) ölçeğinden 2 madde alınmıştır fakat yapılan analizde maddelerden birinin düşük yük gösterdiği görüldüğünden nihai ölçek içinde kullanılmamıştır.

İlgili literatürde toplam 11 sorumluluk ölçeği çalışmasına rastlanılmıştır. Tablo 1'de de belirtildiği üzere 5 tanesi ortaokul kademesine yöneliktir. Çalışmada derecelendirme tipi olarak 4'lü likert tipi kullanılmıştır. Bu yönüyle Golzar (2006), Yontar (2013) ve Eryılmaz ve Deveci'nin (2019) çalışmalarıyla benzerlik göstermekte; Özen'in (2013) 5'li, Filiz ve Demirhan'ın (2015) ise 6'lı likert tipini tercih etmesi sebebiyle bunlardan ayrılmaktadır. Yine bu 5 çalışmanın madde sayıları 13 ile 29 arasında değişmekte; araştırmada ise 7 madde elde edilmiştir. Bu açıdan madde sayısının onlardan düşük olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu 7 madde tek faktörlü olup ortaokul kademesi içerisinde buna paralel yapıda ölçekler de vardır (Golzar, 2006; Filiz ve Demirhan, 2015, Yontar, 2013). Ayrıca ortaokul kademesindeki bu çalışmaların Cronbach's alfa katsayıları .78 ile .95 arasında değişkenlik gösterdiği; çalışmada ise .82 olduğu tespit edilmiştir. Cronbach's alfa katsayısının George ve Mallery'e (2010) göre iyi ölçüt değeri $0.7 \leq \alpha < 0.9$ aralığında olması, bu çalışmayla birlikte diğerlerinin de gayet güvenilir olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak Cronbach's alfa değeri .82; AVE .040 ve CR değeri ise .628 hesaplanan, model uyumu mükemmel değer ölçütlerine sahip geçerli ve güvenilir ayrıca sorumlu bireyin temel özelliklerini yansıttığını düşünülen 7 maddelik ortaokul seviyesine uygun sorumluluk ölçeği geliştirilmiştir. Ölçek 4'lü likert tipinde olup ölçekteki maddeler "Bana hiç uygun değil=1, Bana biraz uygun=2, Bana oldukça uygun=3, Bana tamamen uygun=4" olacak şekilde puanlanmıştır. Ayrıca ölçekte olumsuz madde kullanılmamıştır. Öğrencilerin sorumluluk değeri ile aldığı puanlar arasında pozitif yönde bir ilişki vardır. Yani ölçekteki herhangi bir sorudan 1 puan

alan öğrencinin sorumluluk düzeyi düşük, 4 puan alanın ise yüksek anlamına gelmektedir. Böylece bu ölçeğin ortaokul seviyesine uygun, başta değişkenler arası ilişkileri tespit etmeyi amaçlayan araştırmalarda kullanılmak üzere ekonomik, işlevsel olacağı ve ilgili alana bu yönde katkı sunması düşünülmektedir.

5 Kaynaklar

- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arbuckle, J. L. (1995–2008). *Amos 17.0 user's guide*. Crawfordville, FL: Amos Development Corporation.
- Asar, İ. (2017). *Lisansüstü öğrencilerinin kişilik yapılarıyla bireysel sosyal sorumluluk bilinçleri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük.
- Bluestien, J. & Glasser, W. (2005). *Responsibility, respect and relationships: Creating Emotionally safe classrooms*. San Pedro, CA: Quality Educational programs, Inc.
- Bradley, R. H. (1979). Home environment and locus of control. *Journal of Clinical Psychology*, 8(2), 107-111.
- Büyükoztürk, Ş. (2005). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Byrne, B. M. (2016). *Structural Equation Modeling with Amos: Basic concepts, applications, and programming*. (3rd Edition). New York: Routledge.
- Can, A. (2017). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Chamberlin, L., & Chambers, N. (1994). Developing responsibility in today's students. *The Clearing House*, 67(4), 204-206.
- Cüceloğlu, D. (2002). *Keskesiz bir yaşam için iletişim donanımları*. (5. Baskı) Ankara: Remzi Kitabevi.
- Çamdibi, M. (1989). *Din eğitime giriş*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Çapık, C. (2014). Geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarında doğrulayıcı faktör analizinin kullanımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(3), 196-205.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyükoztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- De Vaus, D. (2002). *Surveys in social research*. (5th Edition). Australia: Routledge.
- Doğan, U. (2015). Öğrenci bireysel sorumluluk ölçeği-10'un Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 163-170.
- Duke, D.L. & Jones, V.F. (1985). What can schools do to foster student responsibility? *Theory Into Practice*, 24(4), 277-285.
- Durna, T. (2017). Nedensellik ve araştırma tasarımları. (Edt. K. Böke). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri içinde (ss. 153-199)*. 5. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Duyan, Gülden ve Gelbal (2012). Öz-denetim ölçeği - ÖDÖ: Güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 25-38.
- Ellenburg, F. C. (2001). Society and school must teach responsible behavior. *Educational Administration*, 106(1), 9-11.
- Eraslan, L. (2011). Bireysel sosyal sorumluluk ölçeğinin (BSS) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Aile ve Toplum*, 12(7), 81-92.
- Eryılmaz, Ö. ve Deveci H. (2019). Ortaokul öğrencilerine yönelik sosyal sorumluluk ölçeğinin geliştirilmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 751-792.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. (3rd Edition). London: Sage Publications.
- Filiz, B. ve Demirhan, G. (2015). Bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeğinin (BSS-Ö) Türk Diline uyarlanma çalışması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 26(2), 51-64.
- Filiz, B. ve Demirhan, G. (2018). Bireysel ve sosyal sorumluluk davranışları ölçeğinin geliştirilmesi ve incelenmesi. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 9(1), 1-16.
- Fornell, C. & Larcker, D. F. (1981). Evaluating Structural Equation Models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- George, D. & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*. (17.0 Update, 10th Edition). Boston: Pearson.
- Glasser, W. (2002). The effect of a reality therapy programme on responsibility for elementary school children in Korea. *International Journal of Reality Therapy*, 22(1), 33-38.
- Goleman, D. (1988). *Working with emotional intelligence*. New York: Bantam Books.
- Golzar, F. A. (2006). *İlköğretim 5.sınıf öğrencilerine yönelik sorumluluk ölçeğinin geliştirilmesi ve sorumluluk düzeylerinin cinsiyet, denetim odağı ve akademik başarıya göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gömlüksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsani Bilimler Dergisi*, 8(1), 95-134.
- Güngör, E. (1995). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*. (1. Baskı). Ankara: Ötüken Yayıncılık.
- Hellison D. (2011). *Teaching responsibility through physical activity* (3th Ed.). Champaign, IL: Human Kinetics.
- Kaya, M. ve Doğan, U. (2014). Öğrenci sorumluluk: Ölçek geliştirme, güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *JEE*, 4(1), 11-18.

- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. (3rd Edition). New York/London: The Guilford Press.
- MEB (2017). *Müfredatta yenilenme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine...* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Neslitürk, S. ve Çeliköz, N. (2015). Okul öncesi değerler ölçeği aile ve öğretmen formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(2015) 19-42.
- Öner, N. (1987). *İnsan hürriyeti*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özen, Y. (2001). *Sorumluluk eğitimi*. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Özen, Y. (2013). Sorumluluk duygusu ölçeğinin geliştirilmesi; Geçerlik ve güvenilirliği. *JEE*, 3(2), 17-23.
- Özen, Y., Gülaçtı, F. ve Çıkkılı, Y. (2002). İlköğretim öğrencilerinin sorumluluk duygusu ve davranış düzeyleri ile iç-denetimsel sorumluluk ile dış-denetimsel sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 45-58.
- Psaila, G. & Roland, W. (2007, September). E-commerce and web technologies: 8th International Conference, EC-Web 2007, Regensburg, Germany, September 3-7, Proceedings, 4655, Springer, 2007.
- Rudlow, J. (2001). Dogs teach juvenile offenders responsibility. *Florida Bar Journal*, 75(8), 1-2.
- Schumacker, R. E. & Lomax, R. G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling*. New York/London: Taylor and Francis Group.
- Selanik Ay, T. ve Dal, S. (2014). İlköğretim öğrencilerinin yazılı anlatım ürünlerine göre sorumluluk değeri algıları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 78-93.
- Sezer, T. (2008). *İlköğretim 6. sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şimşek, Ö. F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş: Temel ilkeler ve lisrel uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Tozlu, N. (1991). *Ekonomik gelişme, sorumluluk ve eğitim*. Türk Dünyası Araştırmaları.
- Türk Dil Kurumu. (2020). Sorumluluk. <http://www.tdk.gov.tr> Erişim Tarihi: 16.11.2020
- Yalom, I. (1980). *Varoluşçu psikoterapi* (Çev. Zeliha., İ. B.). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Yaşaroğlu, C., Kaya, M. S. ve Bozkurt, M. (2018). Kişisel sorumluluk ölçeği (KSÖ)'nin Türkçe uyarlaması: güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(71), 365-373.
- Yontar, A. (2013). *Sosyal bilgiler programında kazandırılması hedeflenen sorumluluk değeri ve empati becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Extended Abstract

The value of responsibility, which increases its importance day by day among the values desired to be acquired by individuals (Selanik-Ay & Dal, 2014), is defined in the dictionary of the Turkish Language Association as undertaking one's own behaviour or the consequences of any event that falls within its jurisdiction (TDK, 2020). The responsible person is an individual who is aware of his self-worth, who holds himself responsible only for his emotions, thoughts and actions with a developed self-concept, and who can give account when he cannot fulfil his duty, and who is respectful to himself and others (Cüceloğlu, 2002; Özen, 2001, Yalom, 2001).

In the matter of what the source of responsibility is, different opinions have been put forward such as environment, mind, freedom and emotional situations. Besides, it has been stated that responsibility cannot be explained solely with reason (Çamdibi, 1989; Güngör, 1995, Tozlu, 1991). On the other hand, it was pointed out that internal control constitutes the main source of responsibility, and if there is an external expectation, that is, reward or similar situations, this will not be a responsibility (Öner, 1987). In addition, it is stated that responsibility has a social and individual aspect, but the prerequisite for achieving social responsibility is the development of individual responsibility (Filiz & Demirhan, 2015).

Some scope studies related to responsibility have been found in the domestic literature. In secondary school-level responsibility scale studies (Eryılmaz & Deveci, 2019; Golzar, 2006, Yontar, 2013), the number of items is 13 and above, generally focusing on individual-social and social responsibility and sense of responsibility attitude. Based upon this, in this study, it was aimed to develop a valid, reliable and useful measurement tool for the secondary school level, which is thought to predict the basic characteristics of a responsible individual with items at a reasonable level. It is thought to contribute to the relevant literature in this direction.

The study group of this study, in which the cross-sectional survey method was used, include on 728 8th grade students who continue their education in Uşak for the 2020-2021 academic year, elected through random sampling and volunteering to participate in the study.

On the purpose of developing a scale of responsibility, first of all, theoretical and hypothetical information related to the field was obtained. Subsequently, the relevant literature was scanned and a 15-item question pool was created. The draft scale was evaluated by 3 different field experts. As a result of the examinations, 6 items that the experts agreed upon were removed and the appearance and content validity of the scale was ensured. Then, the language, expression, spelling and spelling errors of the scale were corrected by the expert. The items in the scale were scored as "Does not suit me at all = 1, Somewhat suitable for me = 2, Well suited to me = 3, Fully suitable for me = 4" Getting 1 point from any item in the scale has a low responsibility value; Getting 4

points means that this value is high. Also, there is no negative item on the scale. After the final checks of the scale, the 9-item draft scale was applied to 728 middle school 8th grade students.

In order to calculate the validity of the scale, the data obtained from 728 people were divided into two identical parts. While the data obtained from 364 people were used for the exploratory factor analysis, similarly, the other half of the collected data (364 people) was used for the confirmatory factor analysis. Cronbach's alpha reliability coefficient of the scale was calculated from the data set used in the exploratory factor analysis. After the confirmatory factor analysis, the values of the scale regarding the affinity validity were examined. SPSS v.22 and AMOS v.24 package programs were used for analysis.

In order to test the construct validity of the responsibility scale to be developed, principal component analysis, which is one of the exploratory factor analysis techniques, was performed, and 2 items with factor loads less than. It was seen that the scale was the only factor with an eigenvalue above 1 in the slope plot. Based on this, it was concluded that the scale consists of a single factor. He explained 48.035% of the total variance of the responsibility scale consisting of a single factor. Afterwards, it was seen that the factor loads of the scale items varied between .63 and .78, and the Cronbach's alpha value was calculated to be .82 in order to determine the reliability of the scale in its final form.

The compatibility of the resulting model was tested by confirmatory factor analysis (CFA). As a result of the analysis, the fit indices calculated as $\chi^2 = 18.149$, $sd = 14$, $p > .05$, $\chi^2 / sd = 1.296$, $RMSEA = .029$, $IFI = .994$, $TLI = .991$, $CFI = .994$, $GFI = .987$, It was found to have $AGFI = .973$ and $SRMR = .026$. Finally, in order to see the similarity validity of the scale, the combined reliability value (CR) was calculated with the explained mean variance (AVE) values. As a result of the calculation, the AVE value of the scale is .040; The CR value was determined as .628. It can be said that these values are also sufficient for the affinity validity of the responsibility scale (Fornell & Larcker, 1981).

As a result, Cronbach's alpha value is .82; AVE .040 and CR values were calculated as .628, and a valid and reliable 7-item secondary school level-appropriate responsibility scale was developed, which is thought to reflect the basic characteristics of the responsible individual and the model fit is valid and reliable. The scale is in 4-point Likert type and the items in the scale are scored as "Does not suit me at all = 1, Somewhat suitable for me = 2, Well suited to me = 3, Fully suitable for me = 4". In addition, no negative items were used in the scale. A student who gets 1 point in any question in the scale means low level of responsibility, and a student with 4 points means high. Thus, it is thought that this scale will be suitable for the secondary school level, will be economical, functional and will contribute to the relevant field in this direction to be used in studies aiming to determine the relationships between variables.